

BEVEZETŐ

A magyar történelmi közgondolkodás földcsuszamlásszerű átalakulásának küszöbén állunk. Legalábbis sok jel mutat erre.

A változás részben diákjaink, a tizenéves fiatalok körében zajlik; a szülők sokszor csak állnak, és nézik a Trianon-összeesküvéssel, sumér–magyar azonossággal, rovásírással előhozakodó fiaikat, lányukat. Hasonló meglepetést az 1940-es évek végén azok a polgárok élhettek át, akiknek gyermekei a szépen berendezett szalonban eléjük álltak azzal, hogy tudomásuk szerint a történelem osztályharcok története. Az új történelempépet ugyanis a fiatalok gyakran nem otthonról hozzák. A kiindulópontot az írott és főleg az elektronikus sajtó, rockkoncertek, fesztiválok, reprintkiadványok, könyvek, illetve az ezeket jegyző értelmiségiek jelentik. Az itt megjelenő nézeteket az internet (a honlapok, videó- és zenemegosztók, blogok, levelezőlisták és kommentek révén) korábban elképzelhetetlen mértékben terjeszti. Ezekre építve, egy-két mondatos szövegekkel, néhány perces videókkal a tizenéves fiatalok egymást „tájékoztatják” és „művelik”.

Mindezzel szemben a tudós-, média- és tanártársadalom dermedten, szinte tétlenül áll. Sőt a Jézus magyarságáról, a pilisi világcsakra közelében állt Óbudavárról és hasonlókról szóló bolondériák komoly honlapokon, médiumokban is meg-megjelennek, nem is beszélve a még népszerűbb mesékről elődeink egykori félelmetességéről és erejéről (hun-magyar azonosság), meghálatlan áldozatiságáról (török kor), ártatlanságukról a szomszédokkal szembeni konfliktusokban, a holokausztban („ha ugyan volt!”), a német kitelepítésben és a kommunizmusban. Ugyanennek az éremnek a másik oldala a nemzeti borúlátás, önbizalomhiány is, illetve az ehhez illeszkedő „flagelláns” legendák.

Mi szüksége lehet mindezekre egy nemzetnek, melynek történelme nyilvánvalóan semmivel sem szégyenletesebb, mint másoké? Miért e kishitűség és kényszer, hogy utópolitúrozzuk a múltat és olyasmikre legyünk büszkéek, ami nem volt vagy éppen szégyellnivaló lenne, ha igaz lenne (pl. kegyetlen hun–magyar uralom Európában)? Mindezt úgy, hogy közben sokszor megfedelkedünk a Kárpát-medencében élő magyarok és a velük kölcsönhatásban élő nem magyarok valós kulturális teljesítményeiről. E jelenségegyüttes arra utal, hogy a magyar társadalom lelkiállapotában olyan bajok lehetnek, melyekre a múltból próbál megoldást találni; úgy „ábrándul bele” egy álomvilágba, mint a hantázó gyerek.

Nyilvánvaló, hogy e „beábrándulás” társadalmi hátterét: a múltban gyökerező társadalom-lélektani problémákat, melyekhez a jelenkor gazdasági válsága, értékbizonytalansága is hozzájárul, a történelemtanárok nem tudják megszüntetni. De valamit talán tehetnek. 2009 elején merült föl először,

hogy konferencián lenne érdemes megvitatni a teendőket. 2010 tavaszán, az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásának köszönhetően valósulhatott meg az a négy alkalomból álló, meghívásos műhelybeszélgetés-sorozat, melynek eredménye ez a kötet.

A beszélgetéseken különböző szemléletű, világnézetű történészek, történelemtanárok, értelmiségiek (köztük újságíró, magyartanár, szerzetes, szociológus, szociálpszichológus stb.) tartottak vitaindítókat, illetve beszélgettek az egyes korszakokat körülölelő legendákról, a kijózanodás lehetséges útjairól. A program címében szereplő „kiegyezés” nem azt jelentette, hogy a múltról valamiféle középutas, mindenki számára elfogadható változatot kívánnánk kanonizálni. Ellenkezőleg, a sokféle értelmezés lehetőségét, a különféle világnézetek talaján sarjadó, de tudományosan alátámasztott álláspontok egyenértékűségét kívántuk hangsúlyozni és szorgalmazni a párbeszédet, a szemléleti toleranciát a tanórán és azon kívül. Kiegyezni nem a múltról, hanem a múlttal kívántunk, vagyis azt kerestük, hogyan lehet az 1945 előtti és utáni múlthoz ideológiai indíttatású önámítás és önostorozás nélkül, reálisan, érdeklődéssel közeledni.

A megbeszélések során jó néhány javaslat született. Ezek egy része a történelemórákra vonatkozott. Az elhangzott metodikai előadásokban sok alkalmazható ötlet, eljárás leírása olvasható, akárcsak a programhoz külön készült módszertani cikkekben is. Többen hangsúlyozták, hogy a tanárok órai feladata az iskolán kívülről érkező hatások feldolgozása, valamint megtanítani a diákokat a net használatára, az ott látottak-olvasottak szelektálására.

Az órai érvelés megkönnyítésére a leggyakoribb legendákat, féligazságokat értékelésükkel együtt, **Közkedvelt mítoszok** címen szedtük külön csokorba. Ez nem volt könnyű feladat, mert a legtöbb önámítás valós történelmi tényekre épül, ahogy minden hazugságban is szokott lenni némi igazság is. A kettő elemző elválasztását tartottuk fontosnak.

A javaslatok egy másik része a történelemtanár órán kívüli munkájára vonatkozott, a beszélgetésekre, a többi tanárral való együttműködésre, a diákközösségi élet szervezésére. Felmerült az is, hogy ma már a tanárnak is hasznos részt vennie a diákok netes közösségi életében (közvetlenül vagy diákjain keresztül) és ezen a csatornán is hatni. Sokan hangsúlyozták, mennyire fontos a helytörténet- és családtörténet-írás és általában az idősek meséltetése. Ha ugyanis az életszerű, megélt történelemmel találkoznak a diákok, és egymás történeteit ütköztetik is, akkor az egysíkú, ideologizált sémák helyett a plasztikus, bonyolultabb és valósabb történelemhez kerülnek közelebb. Az idősek beszélgetését, a diákinterjúkat az utóbbi időkben hatékonyan támogatták különféle intézmények, ennek folytatása nagyon fontos.

Ezzel áttértünk a javaslatok azon – harmadik – részére, melyeket nem a történelemtanároknak címeztünk. Kezdeményeztük, hogy pályázatok kiírói és

bárki, aki erre pénzt szán (civil szervezetek, kulturális intézmények, magánosok, állam), illetve ahol lehet, lelkes önkéntesek kezdeményezzék, támogassák, hogy szülessenek olyan rövid, szellemes és elgondolkodtató videoanyagok, szövegek internetes felhasználásra, melyek a magyar múlt valós történéseit és értékeit villantják fel, vagyis a neten veszik fel a harcot a terjedő extrém ötletekkel. Ezeket persze az órákon is fel lehetne használni. (Elsősorban nem olyan sok szöveges, teljességre törekvő, nagyléptékű digitális tananyagcsomagokra gondoltunk, melyekből eddig is sok született.) Keletkezzenek továbbá filmek, tévéműsorok, digitális taneszközök, cikksorozatok, amelyek a lehető mértékben reális megvilágításba helyezik a magyar múltnak azokat a mozzanatait, melyeket megtámadott a történelemszemléleti kergekór. Ösztönözni kívántuk továbbá azt, hogy a tanárképzés tegye fogékonyvá a hallgatókat a múlt reális megközelítésére (köztük sem kevesen vannak, akik „beábrándultak”), illetve készítse fel őket a még fiatalabb netgenerációk nevelésére, tanítására.

A megbeszélések során elhangzott előadások, segédanyagok egy része – terjedelmi okokból – a program folyamatosan bővülő honlapján olvasható: <http://www.tte.hu/egyezzunkki/>

Felmerül persze a kérdés, hogy miért van szükség minderre. Ha valakinek jó érzést okoz az a tudat, hogy egyszerre származik az etruszkoktól, a suméroktól, a majáktól, a japánoktól és a világ legrégebbi nyelvét beszéli, vajon meg kell-e fosztani őt ettől? Valóban, a bolondériák jelentős része önmagában értelmetlen. De egyrészt tanári hivatásunknak tartjuk, hogy a legjobb tudásunk szerinti igazat közvetítsük akkor is, ha az nem andalító. Másfelől pedig a burjánzó téveszmék többsége és egész, összefüggő hálózata elválaszthatatlanul kapcsolódik ahhoz a feltevéshez, hogy olyan, eddig titkolt tanításokról van szó, melyeket gonosz emberek, hatalmak eltagadtak előlünk pusztán azért, hogy uralmuk alá hajtsanak minket. A paranoid felelősségelhárítást, a mártírkodásba menekülést kimondottan veszélyesnek tartjuk, mert hátat fordít a valódi problémáknak, és – pedagógusoknak ez sem közömbös – károsítja az egyes ember személyiségét. Aki minden problémája okát önmagán kívül, az ellene összeesküvő többi emberben keresi, épp annyira nem nevezhető a szó jó értelmében felelős felnőttnek, mint amennyire az a társadalom sem, amelyben ez a szemlélet meghatározóvá válhat.

A történelem reális megközelítése – akár a megrögzött illúziókkal való leszámolás árán is – régi törekvés, most éppen csak aktuálisabb, mint bármikor. Ennek érdekében lépett fel a 20. század első felében Szekfű Gyula, a közepén Bibó István vagy a második felében Szűcs Jenő. Ő írta az 1970-ben megjelent, *A nemzet historikuma, avagy a történelem nemzeti látószöge* című könyvében: „A szellemi nyárspolgár ma azon kesereg, hogy elveszik a történelmét, holott csak a mítoszokat próbálják elvenni tőle, »nemzeti önérzetének« azokat az

elemeit, melyek emberi önérzetének százados megcsonkítása idején pótszerként mindig rendelkezésre álltak. (...) Kritikai szemlélet és »denacionalizálás« (...) két egészen különböző dolog. (...) Nem árt ugyanis emlékezetbe vésni, hogy nemzeti jellemünk legnagyobb kritikusai ezek voltak: Janus Pannonius, Zrínyi, Rákóczi, Kölcsey, Széchenyi, Kemény, Ady.” Aki reális múltszemléletre törekszik, teszi hozzá, az nem a nemzettudat felszámolásához jut el, hanem „egy kritikussabb nemzeti öntudathoz és önismerethez, a nemzet és történelemszemlélet egészségesebb viszonyához. (...) elemezni próbál, s eközben persze nemigen sajnálja sem az illúziókat, sem a heroszokat. Vagy sajnálni kell azokat? Vannak például hasznos illúziók a történelemben?”

Lőrinc László